

**НЕКА РАЗМИШЉАЊА ЈЕДНОГ ГАРИБАЛДИНСКОГ
ВОЈНИКА О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ**

Милош Б. Пржић

Институт за књижевност и уметност Београд, Србија

Кључне речи: Путописна књижевност, српски језик, Гарибалдинци, Ђузепе Барбанти Бродано.

Апстракт: Рад отвара питање односа између тачног и погрешног тумачења и сагледавања „Другог“ на примерима неких размишљања Ђузепеа Барбантија Бродана о српском језику. Барбанти је са гарибалдинском легијом као добровољац дошао 1876. године у Србију у намери да на страни Срба ратује против Турака. Његова жеља да помогне брзо прераста у одушевљење српском културом, што Барбанти нарочито исказује интересовањем за српски језик. Нека његова размишљања о језику, међутим, заснована су на недовољним могућностима истраживања, већ постојећим стереотипима и нетачним информацијама које је могао добити и од самих Срба.

Закључак је да су и та стереотипизована и делимично тачна тумачења важна за проучавање алтеритета, као и да је ауторова намера да ширу италијанску читалачку публику упозна са једним страним јој народом позитивна, без обзира на показане грешке.

**A GARIBALDINE SOLDIER'S THOUGHTS ON SERBIAN
LANGUAGE**

Miloš B. Pržić

Institute for Literature and Art, Belgrade, Serbia

Keywords: Travel Literature, Serbian Language, Garibaldines, Giuseppe Barbanti Brodano.

Summary: This paper poses the question of relations between correct and incorrect interpretations and view of „the Other“ on the examples of some thoughts on Serbian language, written by Giuseppe Barbanti Brodano. In 1876, Barbanti came to Serbia as a volunteer of the Garibaldine legion, to fight on the Serbian side against Turks. However, his wish to help quickly transformed into being impressed by Serbian culture, which Barbanti demonstrated especially by getting interested in the Serbian language. But some of his thoughts on language are based on his limited research opportunities, on existing stereotypes, as well as on some false information he possibly received from the Serbs themselves. The conclusion is that these stereotyped and only partially correct interpretations are also important for studying alterity, and that the author's intentions to introduce the broader Italian audience to a foreign nation is laudable, despite of the mistakes we point out.

Србија је била једна од оних егзотичних земаља чијем ће народу разни авантуристи романтичарског духа пожелети да дају свој слободарски допринос. Након што су у њиховим земљама решена питања уједињења или ослобођења, многи који су за те идеале ратовали, или желели да ратују, хтели су да наставе да делују помажући другим, нарочито оним мање познатим народима, да устану против угњетача; понеки су желели да се у том светлу покажу јер на свом терену то раније нису могли. Подршка побуни узимала би све више маха у тим земљама, те су тако, на пример, Срби имали подршку истакнутих вођа италијанског Рисорђимента Ђ. Гарибалдија и Ђ. Мацинија у два рата против Турака 1876. и 1877. Отварање Италије према Србији свакако дугујемо Н. Томазеу као и залагању Ђ. Мацинија (Бањанин, 2001: 410). Гарибалди, с друге стране, своју подршку пружио је одобривши да једна гарибалдинска легија крене у Србију у борбу против Турака. Будући већ стар и изнемогао, Гарибалди није сам могао да предузме дуг пут и ратује као што је ратовао прво по земљама Јужне Америке а онда и по Италији, али је двама писмима одобрио покрет гарибалдинске легије под командом капетана Черетија (Celso Ceretti), док је друго кратко писмо упутио српским вођама охрабривши их да наставе ослободилачку борбу. Човек који је имао част да у име свих посети Гарибалдија и затражи одобрење за покрет био је Ђузепе Барбанти Бродано (Giuseppe Barbanti Brodano, 1853-1931), који ће, додуше са закашњењем, и сам кренути у рат као припадник ове италијанске легије (Barbanti Brodano, 1967: 122).

Бројни путници на Балкану тога доба, било да су ратовали или да су долазили из других побуда, оставили су своје утиске о боравку у тим њима егзотичним земљама. Записи су најчешће у епистоларној или дневничкој форми, а жанровски спадају у оно што данас називамо путописном књижевношћу. То доба је било преломно за развој путописног жанра, што се не односи само на путнике по Балкану. Наиме, „У раздобљу романтизма постаје важна фигура аутора, а са Стерновим *Сентименталним путовањем* и Гетеовим *Путовањем по Италији* путопис постаје добро утврђена књижевна врста“ (Божић, 2013: 178). Сам Барбанти Бродано био је немирног, романтичарског духа. Још као тринаестогодишњак хтео је да иде са старијом браћом и њиховим друговима у гарибалдинце (Barbanti Brodano 1967: 29-43). Био је импулсиван па је тако, иако узоран студент, имао обичај да се често потуче (Barbanti Brodano 1967: 47-50), а из његове биографије види се да се, током младости више пута тукао у двобојима. Иако адвокат, рекло би се, веома студиозан, чак је и касније у животу знао да прибегне физичком обрачуна са противницима из импулсивности (Missiroli, 1967: 2). Сарађивао је са Кардучијем (Giosuè Carducci), како пре тако и после свог ратног ангажмана у Србији, са Бакуњиним и његовим следбеницима у неким врло конкретним акцијама, а себе је ипак сматрао неконвенционалним социјалистом јер „није читао Маркса“ (Missiroli, 1967: 4).

Парадоксално, међутим, пишући о свом учешћу у рату против Турака на страни Срба 1876, он нигде не описује борбена дејства. Његови записи обилују импресијама српском културом, свим оним што је код Срба исто као код Италијана, а посебно оним што је различито у односу на ауторово искуство. О томе пише и његова кћерка и биограф, Франческа Барбанти Бродано: „Стекавши, тих дана, много нових пријатеља, од којих су понеки из српске интелигенције, Барбанти је добио мотивацију да почне да учи словенски језик“ (Barbanti Brodano 1967: 139)¹. Ипак, ништа у Барбантијевом животу није конвенционално нити везано за само једну епоху, идеологију или историјско-политичке реалције. Тако и његов путопис не поседује сва својства карактеристична за романтичарско путописање. Ако прихватимо став да су „[С]ва романтичарска путовања књишка; романтичари путују да би писали, они путују док пишу јер за њих путовање јесте писање“ (Божић, 2013: 180), приметимо да се Барбантијев спис не уклапа потпуно у овакво тумачење. Тачно је да је Барбанти писао током самог

¹ У оригиналу: „Trovando in quei giorni molti nuovi amici, qualcuno anche fra la classe intellettuale serba, Barbanti si sentiva spinto ad iniziare lo studio dello slavo“ (Српски преводи наведених делова из Барбантијеве биографије су ауторски).

боравка у Србији и да је користио епистоларну форму, „омиљену форму путописаца“ (Божић, 2013: 181), пишући неколиким људима из свог најближег окружења. Међутим, одмах годину дана након повратка из Србије, одлучује да своја писма преточи у путописну књигу, којој ће додати и неке своје осврте на историју и књижевност народа за који се борио како би књига, објављена у два издања, „била прихваћена у круговима људи које занима шта се догађа ван своје куће“ (Barbanti Brodano, 1967: 157)². Својства, пак, која се могу сврстати у романтичарска, као и у она која жанровски одређују путопис у ширем смислу, кључна су за разматрање теме овог рада уз све до сада наведено.

„Путописац или приповедач обилази неку земљу (крај, град), упознаје житеље и странце, одаје се сновима и фантазијама, савлађује размак између свог и туђег како би испричао пријемчиву причу. Пријемчиву у смислу саздавања приповести која би била разумљива иако постоје тачке отпора, тренуци у којима писање напушта окове стварносне заблуде и покушава кроз употребу фантастике да сазда слику о Другом и другачијем“ (Божић, 2013: 182).

У *Белешци читаоцу*, својеврсном предговору путописа о коме је овде реч, Аугусто Барбанти (Augusto Barbanti), старији ауторов брат, каже: „Ово дело има пуно мана и у погледу језика, облика, реда излагања; често се понавља иста ствар, мада на различне начине; има незавршених мисли и толико других недостатака“ (Барбанти, 1958: 26)³. На истој страни Аугусто Барбанти правда братовљеву недовољну студиозност другим пословима које је овај имао по повратку из рата. Нека апсолутно неутемељена ауторова размишљања чак су изостављена из српског превода, заједно са делом текста након описа Барбантијевог путовања који се тичу српске књижевности о чему постоји напомена у предговору ове публикације (види Живановић, 1958: 11)⁴.

² У оригиналу: „Doveva incontrare approvazione fra il cerchio di persone interessate a quanto avveniva fuori dalla porta di casa.“

³ У оригиналу: “Scorretto per lingua, per forma, per ordine; spesse ripetizioni della stessa cosa, sebbene sotto aspetti diversi; pensieri incompiuti.... E tante altre pecche” (Barbanti, 1877: 4)

⁴ Барбантијева размишљања о језику из тих поглавља биће изостављена и из нашег рада. Приређивач српског превода који смо користили изоставио је поменута поглавља управо због великог броја суштинских грешака које Барбанти прави у вези са српском историјом, језиком и књижевношћу. Делове текста из превода које у раду цитирамо оставили смо онаквима какви су у самом тексту, и онда када се не слажемо са решењем преводиоца, као и када је и сам преводилац дао неке погрешне наводе.

Разложно је, дакле, очекивати да би импресије о српском језику којима обилује Барбантијев путопис могле садржати и по коју грешку. Било због мање-више оправдане нестудиозности аутора или због поменути карактеристике путописа да садржи и понешто фикционално и субјективно, разматрање ових импресија могло би допринети ширим истраживањима алтеритета у путописном жанру. Наш рад отвара питање сагледавања Другог на примерима размишљања о српском језику у Барбантијевом путопису. Да ли је усвајање нетачних или половишно тачних информација резултат утицаја спољних фактора, попут стереотипа или друге литературе коју је путописац могао консултовати, или само његове нестудиозности због недостатка времена или брзоплетости карактера, или је у питању утицај унутрашњих фактора, у смислу погрешних информација које је аутор добио у народу о коме пише? Да ли је само добро проучено и, следствено томе, тачно тумачење неких реалија из културе Другог валидан елемент за проучавање алтеритета у култури са друге стране идентитетско-алтеритетске релације?

Путујући ка ратишту, у пролазу кроз аустроугарске територије, Барбанти примећује Мађаре, Хрвате и друге народе који говоре језиком који он не разуме. Тада се у њему јавља беспомоћна радозналост овековечена лелеком који је и својеврстан увод у његова излагања о српском језику и језицима које сусреће на путу: „Авај! Зашто врховни мајстор Вавилона-или Свејезикона — није потражио трговце да му послуже као радници? Они не би пружили ружан призор да више не разумеју један другога: нека само може да се заради, споразумевају се и покретима!“ (Бродано, 1958: 37)⁵. Док обилази разне градове по Србији, аутор где год може користи латинско-италијанску топонимију, па тако Земун постаје „Semlino“, Београд „Belgrado“, Смедерево „Semendria“, Ниш „Nissa“, Сремска Митровица „Sirmia“. Тамо, пак, где не постоји латинско-италијанска алтернатива, или је аутор не познаје, труди се да те топониме транскрибује што ближе италијанском изговору, па тако помиње „Sciabat“ и „Kragujevat“. Барбанти насумично даје локалне називе места чија алтернативна имена зна, али то није увек када их први пут помиње.

Путујући дуж Саве, аутор запажа: „Сава на санскритском језику, словенском пражезику, значи „сок“ од корена „су“, гњечити.“ (Барбанти

⁵ У оригиналу: „O perché mai il capo mastro di Babilonia — o favell'omnia — non cercò de' mercanti che gli servissero da operai? Non avrebbero dato il brutto spettacolo di non intendersi più; purché vi sia da guadagnare s' intendono anche a gesti.“ (Barbanti Brodano, 1877: 16).

Бродано, 1958: 34)⁶. Није јасно одакле аутору оваква информација о индоевропским језицима. Нигде у свом спису не тврди да је, на пример, санскрит у корену његовог матерњег или неког другог, несловенског језика, али понегде, као што ћемо видети, налази паралеле између словенских речи и речи германског или латинског порекла.

Аутор оставља своје рефлексије и о речи Драви: „Ћудновата ствар! Толико дрвета украј Драве. А дрво се управо на руском пише „дрова“, а изговара „драва“. На српском „дрва“, а на литванском „дерво“, на старом словенском „друва, древа“; на грчком „дору“ значи дрво, неки пут храст, неки пут јела. „Драва, дору, дора“ — каква веза! Али како?“ (Барбанти Бродано, 1958: 49)⁷. Одушевљено наставља како би, само да не мора да барата пушком, волео да учи историју Драве и Доре, да нађе везу између два извора живота, реке и дрвета.

У току примирја у Београду, аутор се дружи са најразличитијим познатим и мање познатим личностима оног времена. Посећујући јавна места по Београду, он понекад користи српске речи уз италијанске еквиваленте за та места, што је осликано и у српском преводу: „У *Kafana* (кафани), *Pivara* (пивари), шетњи наилази се на Дерока, професора цртања, на Полетија, секретара банке, на д’Адреу и Марковића, сликара, Милутиновића, апотекара и неки пут на Бана.“ (Барбанти Бродано, 1958: 78)⁸. Поред вероватне намере да се похвали пријатељима којима пише своја писма како се добро сналази на новом језику, аутор оставља утисак да ови јавни објекти у Србији нису идентични сличним објектима у Италији. Тако „caffè“, на пример, није исто што и „кафана“, премда је функција и намена ових објеката веома слична. Аутор, такође, користи српске речи за оно што не постоји у Италији, а понешто од тога, као што су „*le orpache*“, не објашњава детаљније. Употреба женског граматичког рода приликом увођења речи „опанак“ у италијански језик могли бисмо објаснити тиме што је у говору Барбанти вероватно најчешће могао чути ову реч у акузативу множине, тако је запамтио и затим транскрибовао.

Барбанти не објашњава разлику у функционисању између српских и италијанских крчми, не задржава се много на изгледу

⁶ У оригиналу: „*Sava in sanscrito, lingua madre della slava, vuol dire succo, dalla radice su spremere*“ (Barbanti Brodano, 1877: 22).

⁷ У оригиналу: „*Tanto legno presso la Drava. E legno appunto in russo si scrive drova e si pronuncia drava. Come in serbo ed in lituano derva, nello slavo più antico driva, dréva, e in greco doru voglion dire albero, legno, talvolta quercia, talvolta abete. Drava, doru, Dora, quale connessione! Ma come?*“ (Barbanti Brodano, 1877: 22).

⁸ У оригиналу: „*Alla Kafana (caffè), alla Pivara (birreria), al passeggio si trovano il Derocco professore di disegno, il Poletti segretario della banca, il D’Andrea ed il Markovite pittori, il Milutinovite farmacista e qualche volta il Ban.*“ (Barbanti Brodano, 1877: 76)

опанака, али некада врло радо објасни нешто што лично сматра јединственом, па и оригиналном, карактеристиком српске реалности.

„Има овде нечег што је страшно, што унакажује толику лепоту, а то је калдрма, начињена од крупног камена, ломљеног и намештеног без реда, тако да нога несрећника који је новајлија за ово мучење, удара или у врх какве пирамиде, или у рогаљ каквог куба, или оставља потпетицу између конуса и многоугаоника, или несрећник сад издиже високо врх ноге а ниско пету, или спушта ниско десну а високо диже леву ногу, због чега су му, за мање од једног часа, ноге од тога изломљене а стопала огуљена, као што је код вашег јадног пријатеља, коме се већ то све догодило. И што је још горе, готово као да се потсмехују жртвама, ови врло оригинални Срби, то зову *Kalderma* (калдрма), по грчком *Kalos Dramos*, леп пут, и са пуно самоуверења причају вам да је пре неколико година влада потрошила веома велику своту да ово направи, после чега, додају они, Београд може да се стави напредо са осталим европским градовима.“ (Барбанти Бродано, 1958: 90)⁹.

Његово одушевљење Србијом и Србима размахује се у данима примирја па и касније, до мере да га не занима утисак који ће оставити већ, чини се, жели да што више тога што брже савлада.

„Међутим, научио сам да мало читам српски, или када сам на улици, стално се вежба у изговору слова у фирмама на трговинама, често на задовољство пролазника. Ономад сам гласно срицао фирму једног трговца ножевима и шеширима са знаком анђела, када ми шегрт једног обућара, који ми се приближи, можда из љубопитства, исправи једну велику грешку и одржа читав говор од кога не разумедох ни једно слово. Рекох му *falla brati** (хвала, брате), па се опростисмо са највећом учтивошћу.“ (Барбанти Бродано, 1958: 96)¹⁰.

⁹ У оригиналу: „C'è qualche cosa di orribile che deforma tanta bellezza, ed è il selciato delle strade formato da grosse pietre tagliate e piantate senza regola, per modo che il piede dello sfortunato che è nuovo a questa pena, incoocia or nella punta di una piramide, or nello spigolo di un cubo, or lascia il tacco fra un cono ed un poligono, or posa alta la punta e basso il tallone, or basso il destro ed alto il sinistro piede, per cui in meno di un'ora n'ha le gambe rotte ed i piedi spellati, come il vostro povero amico si trova già ad avere. E quel che è peggio, quasi per irrisione delle vittime, questi originali di Serbi lo chiamano *Kalderma*, dal greco, *Kalos Dromos* bel cammino, e con tutta convinzione vi raccontano che pochi anni or sono il governo ha speso una somma assai rilevante per fare questo lavoro, mercé il quale, essi soggiungono, Belgrado può star al pari delle altre città d' Evropa!“ (Barbanti Brodano, 1877: 87)

¹⁰ У оригиналу: “Intanto ho imparato a leggere un po' il serbo, e quando sono per la strada faccio continuamente degli esercizi di alfabeto sulle ditte dei negozi, spesso con ammirazione di quelli che mi passano vicino. L'altro ieri stavo sillabando a viva voce l'indicazione di un negoziante di coltelli e di cappelli all' insegna dell'angelo, quando il garzone di un calzolaio, che mi aveva avvicinato, forse per curiosità, mi corresse un grosso errore e mi fece un lungo

Неколико страна касније, Барбанти објашњава оно што је научио о ћирилици, нека ћирилична слова транскрибује и објашњава читаоцима како се та слова читају. За примере даје речи „црн“, коју транскрибује као „tsrn“ објаснивши је у оригиналу италијанским еквивалентом „перо“, али даје и непотпуну информацију да је српски еквивалент италијанске речи „Serbo“ у значењу „Србин“ „Срб“, па је чак транскрибује као „Serb“.

Од донекле тачних, Барбанти у свом одушевљењу прелази у прилично незасноване импресије које износи као аксиоме. Слушајући молитву на црквенословенском језику, он записује: „Публике, нарочито жена, било је много, и с времена на време она је певала молитве на глагољници, старом језику, примитивном словенском језику, који се говори у Македонији и који сваки Србин не разуме.“ (Барбанти Бродано, 1958: 151)¹¹. Темелј оваквог размишљања тешко је наћи. Могуће је да је Барбанти имао информацију да језик који се говори у Македонији нема падеже, а да му је црквенословенски зазвучао довољно архаично тј. слично ономе што је знао о језику који се говори у Македонији.

Брзоплетост којом одише Барбантијева биографија, а која се види и у његовим поступцима, доводи га у невољу. Једног дана се загледао у неку девојку са којом је дошло до неспоразума, а узрок је било Барбантијево слабо познавање језика. Свој неспоразум са њом он не приписује себи, већ га схвата као поуку у опхођењу са Србима који, како закључује, нису најљубазнији.

„У једној красној авантури сазнао сам за овај рђави обичај. Запитах једну лепу младицу, која је становала у једној кући на првом спрату, зна ли да ми каже где станује Полети. — „Тамо“, одговори ми она, и показа ми прстом на пријатеља који је долазио. Воли ме рекох у себи. Да дивне ствари! И кад сам после тога, пролазио поред њене куће, трудио сам се да је гледам нежним погледима. То је била дужност, како је љубазност прописује, али изгледа да је она није добро разумела, јер ми је одговарала страшним мрштењем, да се уплаших од њега.“ (Барбанти Бродано, 1958: 164-165)¹².

discorso del quale non compresi un'acca. Gli dissi però *falla brati* (grazie fratello) e ci salutammo colla migliore cortesia.“ (Barbanti Brodano, 1877: 93)

¹¹ У оригиналу: „Il pubblico, specie femminile, era numeroso, e di tempo in tempo cantava orazioni nella vecchia lingua glagolitica — slavo primitivo che si parla in Macedonia, e che non tutti i Serbi comprendono.“ (Barbanti Brodano, 1877: 143).

¹² У оригиналу: „Domandai ad una bella sposina che era ad un primo piano se sapeva indicarmi l'abitazione del Poletti. — T'amo, mi rispose, e mi segnò col dito l'amico che veniva. Mi ama! dissi fra me; che bella cosa! e ripassando altre volte cercavo farle gli occhietti

Наставља како је немили догађај испрчао поменутом Полетију, те како му је он објаснио неспоразум, који није променио Барбантијево размишљање. Неспоразум се састојао у томе што Барбанти није знао значење српске речи „тамо“, већ је помислио да му девојка на италијанском каже „t’amo“, елидирано од „Ti amo“, што ће рећи „волим те“. Ипак, пред сам одлазак на ратиште пошто су сукоби поново отпочели, његови пријатељи га испраћају па је његов утисак о Србима, на основу тога сасвим супротан. „Како су диван свет ови Срби! Видећи да сам се за ово мало дана тако много мучио да упознам њихову историју, навике, живот, заволели су ме и назвали добар брат.“ (Барбанти Бродано, 1958: 172¹³).

Једна од првих ствари коју Бродано примећује по доласку у Шабац, а да је интересантна за нашу тему, јесте кафана „код Анке“ у којој налази два портрета; портрет Карађорђа, кога не показују свима због политичких околности, као и портрет хајдук Вељка (Барбанти Бродано, 1958: 180). У оригиналу аутор име локала наводи као „Kafana kod Anka“, а преводи га синтагмом „Caffè presso Anna“, дакле, име Анка преводи именом Ана од кога оно потиче. Карађорђево име Барбанти преноси као „Kara-Giorgio“, а име хајдук Вељка „Veliko“, па објашњава да је овај то име добио због своје висине: „Вељко значи велики“ (Барбанти Бродано, 1958: 180)¹⁴. Превођење имена Анка не баш идентичним еквивалентом Ана наводи на помисао да се овде Барбанти угледа на А. Фортиса¹⁵, мада су се властита имена у време када Барбанти пише још преводила где год је то било могуће. Тамо где не постоји макар непотпуни еквивалент, име би се транскрибовало на најразличитије начине. Када, на пример, Барбанти пише о Милошу Обреновићу, или Обилићу, он ово име транскрибује као „Milos“, на једном месту је то „Milosse“, Ђурађ или Ђорђе су „Giorgio“, Михајло „Michele“ итд. Када пролази Кнез Михајловом улицом у Београду, назива је „Via Michele“, а ову италијанску варијанту имена користи и када пише о самој личности кнеза Михајла Обреновића. По аналогiji, међутим, улицу Краља Милана назива „Via Milano“, али одмах наглашава да се улица зове по историјској личности, тако да читалац не помисли да је улица добила име по италијанском граду. Када пише о краљу Милану, Барбанти насумично његово име записује као „Milan“

dolci; era un dovere di galanteria, ma pare che essa non l'intendesse bene perchè mi faceva certe orride boccacce da spaventarmi.“ (Barbanti Brodano, 1877: 155).

¹³ У оригиналу: „Che buona gente questi Slavi! vedendo che in quei pochi giorni mi ero tanto affaticato per conoscere la loro storia, le loro abitudini, la loro vita, mi avevano preso ad amare e mi chiamavano *dobar brati* (buon fratello).“ (Barbanti Brodano, 1877: 160).

¹⁴ У оригиналу: „*Veliko* vuol dir grande“ (Barbanti Brodano, 1877: 168).

¹⁵ Види: Fortis, 1984.

или као „Milano“, иако сличан еквивалент овом нашем мушком имену не постоји у италијанском. Слично је и са Васом Чарапићем и улицом чији назив Барбанти записује као „Via di Vasso“.

Пошавши из Шапца даље, Барбанти се сусреће са ракијом, ако не први пут на свом путовању, онда свакако први пут у свом путопису. „Кад кретосмо из Шапца, искупи се око нас гомила света да нас поздраве, а једна старица — до пре неколико дана снабдевачица намирницама наше легије — дође да нас почасте ракијом и да нам сасвим узбуђено каже: „Помаже бог“ и многе друге љубазне речи, које ја не разумедох.“ (Барбанти Бродано, 1958: 181)¹⁶. Не само да аутор буквално преводи овај српски поздрав као љубазну фразу у функцији благосиљања, како би се слична фраза, којом га и преводи на италијански, употребила у његовом језику, већ је, из неког разлога, записује погрешно („Pomaga Bog“). Ову фразу он наводи на још једном месту у истом облику, па се ова његова грешка може приписати неком дијалекатском изговору са кога ју је научио. С обзиром на следећу реченицу у којој описује своју реакцију на ракију – израз лица коме су се смејали његови другови па и сама госпођа која их је поздрављала, цела ова сцена добија помало комичан карактер, у који се, свакако, може укључити и ова ауторова ненамерна грешка. Нешто касније, Барбанти пише: „Али, ако вам је стало да добијете доказе о јачини моје снаге, могао бих вам их навести толико да бисте се запрепастили (немојте се смејати, нипошто!). Већ пијем најјачу љуту ракију, једем црни лук, а прошле ноћи пробудио сам се због неке неодређене вике и изишао напоље с пушком у руци мислећи да Турци долазе“ (Барбанти Бродано, 1958: 188)¹⁷. Овде се може приметити да понекад реч „ракија“ аутор транскрибује као „rakia“ а негде као „raskia“. Такође, у оригиналу користи синтагму „la raskia liuta“, објашњавајући придев „љута“ као назив за најјачу ракију, радије него придев у значењу „пикантан“. Вероватно су Срби са којима је Барбанти боравио поименичавањем придева остварили семантичко померање у оквиру истог контекста, па је тако реч „љута“ почела да означава ракију којом су располагали, што је узроковало да Барбанти и ово

¹⁶ У оригиналу: “Quando partimmo da Sciabatz una folla ci era d'intorno per salutarci, ed una vecchia — pochi giorni prima vivandiera della nostra legione — venne ad offerirci la *rakia* e a dirci tutta commossa *pomaga Bog* (Dio vi aiuti) e tante altre belle parole che non compresi.“ (Barbanti Brodano, 1877: 186).

¹⁷ У оригиналу: „Se voleste mai però delle prove di fortezza, ve ne potrei dare tante da farvi sbalordire, (non ridete veh!): bevo già la *raskia liuta*, che è la più forte, mangio la cipolla, e l'altra notte mi sono svegliato per un vago rumore e sono escito nel campo col fucile in mano credendo che fossero i Turchi che arrivassero „ (Barbanti Brodano, 1877: 174).

погрешно научи. Трудећи се да се угледа на доброг српског војника, Барбанти носи нож, па за њега у свом тексту користи српску реч коју транскрибује као „poz“.

Болест ће Барбантија, ненавикнутог на рат и лоше услове живота, најзад савладати, премда је на сваки начин покушавао да се прилагоди таквом животу. Због болести ће морати да се врати у Италију и неће моћи да настави своју ратничку активност. Пишући из болнице у Београду, записује песму којом се певајући теши, већ пун носталгије за Србијом: „За један часак радости / Хиљаду дана жалости, / Без тебе драга љубљена, не могу живети, / Морам умрети.“ (Барбанти Бродано, 1958: 254)¹⁸.

Жеља Ђузепеа Барбантија Бродана, потакнута младалачком импулсивношћу, романтичарским слободарским духом и све популарнијим социјалистичким тенденцијама, доживела је метаморфозу од ратничког порива до научно-истраживачке мотивације. То се види када, први и једини пут отворено у свом путопису, зажали што не може да изучава историју Драве, Доре и дрвета јер мора да барата пушком. Тим жалом прожет је цео Барбантијев текст. Нестудиозност којом одишу његови осврти на српски језик, као и на друге карактеристике наше културе, најбоље доказује ову тврдњу. Превођење личних имена и помињање „примитивног“ словенског језика указују да је Барбанти морао да познаје путопис Алберта Фортиса, што он и потврђује у делу своје књиге који није преведен код нас. Ако је тек са Фортисом почела предромантичарска, а онда и романтичарска фасцинација егзотичним балканским просторима које до тада, барем у културолошком смислу, Италијани нису добро познавали, онда се она наставља са Барбантијем, премда обојица често дају својим читаоцима информације засноване на стереотипима или произвољном закључивању. Барбанти је чак склон да све што може схвати или преведе дословно, као што је то био случај у неспоразуму са девојком у коју се загледао. Оправдање за ово могли бисмо наћи у чињеници да су многи људи које је сретао, нарочито у урбаним срединама где је најчешће боравио, говорили немачки или француски, а понеко чак и италијански. Знамо да је чешће боравио у градским срединама и из староградске песме коју је научио и певао у дане болести и носталгије пред повратак у Италију. Фразу „Помага Бог“ као и придевску именицу „љута“ којом се означава ракија, могао је да чује само од људи са којима је, раме уз раме, ратовао.

¹⁸ У оригиналу: „Za један ciassa радости / Hilliadu dana zalosti, / Bes тебе draga ljubесna / Ne mogu iveti / Moram umret.“ (Barbantani Brodano, 1877: 236).

Не би требало занемаривати произвољне закључке путописаца попут Фортиса и Барбантија у односу на оне друге за које знамо да су истинити само зато што потичемо из културе о којој они пишу. Стереотипи су скоро увек на нечему засновани, макар то били и они о Балканцима као људима предодређеним за насиље (Брајовић 2007: 218), информисаност о сопственој култури није увек једнака код свих њених припадника, док одушевљени странац, гладан знања, сваки одговор који не зна прихвата с поверењем, а признати странцу да се на неко питање не зна одговор најчешће није лако. Позитивне импресије, ипак, стигле су до циљне читалачке публике, прво у форми писама а онда и као путописна књига, што је барем требало допринети упознавању ширих интелектуалних маса тек уједињене Италије са једном културом која, такође, има свој језик, своју религију, своју писану и, далеко старију, усмену књижевност, која јесте страна, али никако примитивна.

Литература/References

- Banjanin, Ljiljana. (2001) Italijanski Garibaldinci u Beogradu 1876 [Italian Garibaldines in Belgrade 1876]. In Zbornik radova „Knjiga o putopisu“ [collection of works „The book about travel writing“]. Institut za književnost i umetnost: Beograd (in Serbian).
- Barbanti Brodano, Đuzepe. (1958). Garibaldinci na Drini 1876 [The Garibaldines on the Drina 1876]. Transl. Milan Živanović. Beograd: Srpska književna zadruga. (In Serbian).
- Barbanti Brodano, Francesca. (1967). Un uomo un tempo. Bologna 1870-1900. Inizi del socialismo. Vita, cultura, politica [One Man One Time. Bologna 1870-1900. The beginnings of Socialism. Life, Culture, Politics. Bologna: Ed. Ponte Nuovo. (In Italian).
- Barbanti, Augusto. (1877). Al lettore. [To the Reader]. Barbanti Brodano, Giuseppe. Serbia: Ricordi e studi slavi [Recollections and Studies on the Slavs]. Bologna> Società Editrice delle „Pagine Sparse“. (in Italian).
- Barbanti, Augusto. (1958). Čitaocu [To the Reader]. Barbanti Brodano, Đuzepe. Garibaldinci na Drini 1876 [The Garibaldines on the Drina 1876]. Transl. Milan Živanović. Beograd: Srpska književna zadruga. (In Serbian).
- Božić, Jadranka. (2013). Interdisciplinarnost u proučavanju putopisnog diskursa [Interdisciplinarity of Studying the Travelling Discours] In Književna istorija [Literary History] no: 149, 173-199. (In Serbian).
- Braјović, Tihomir. (2007). Identično različito [identically different]. Beograd: Geopoetika. (in Serbian)
- Fortis, Alberto. (1984) Put po Dalmaciji [Travel to Dalmatia]. Transl. Josip Bratulić. Zagreb: Globus. (In Croatian).

Missiroli, Mario. (1967). Prefazione [Preface]. Barbanti Brodano, Francesca. Un uomo un tempo. Bologna 1870-1900. Inizi del socialismo. Vita, cultura, politica [One Man One Time. Bologna 1870-1900. The beginnings of Socialism. Life, Culture, Politics. Bologna: Ed. Ponte Nuovo. (In Italian).